

TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION OPERATSIYALARINI BOSHQARISH AHAMIYATI

Tursunov Faridun Mustafoyevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, “Bank ishi” kafedrası assistenti

tursunovfaridun4330@gmail.com

Jo‘rayev Shohzod G‘ofur o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

jurayevshahzod29012002@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada investitsion operatsiyalar tushunchasi, uning zamonaviy tijorat banklari faoliyatidagi roli va o‘rni, investitsion operatsiyalar turlarini rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari, afzalliklari va kamchiliklari, investitsion operatsiyalar rivojlantirishda uchraydigan ba‘ze muammolar o‘rganib chiqilgan va bu muammolarni hal etish uchun ba‘ze amaliy taklif va tavsiyalar berilgan. O‘zbekiston tijorat banklari amaliyotida investitsion operatsiyalar va ularni boshqarish haqidagi barcha to‘plangan statistik ma‘lumotlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, investitsion operatsiyalar nima va takomillashtirilgan bank tizimi qanday yaratilganligi haqida tushunchalar berilgan.

Kalit so‘zlar: *investitsiya, investitsion operatsiyalar, raqamli banking, raqamli innovatsiyalar, mobil ilova, an‘anaviy bank, aloqa markazlari, online kredit, online omonat, emissiya, lombard kreditlari, transformatsiya.*

THE IMPORTANCE OF MANAGING INVESTMENT OPERATIONS OF COMMERCIAL BANKS

ABSTRACT

This article examines the concept of investment transactions, its role and place in the activities of modern commercial banks, the main directions, advantages and disadvantages of the development of types of investment transactions, some problems encountered in the development of investment transactions, and some practical proposals and recommendations are given to solve these problems. In the practice of commercial banks of Uzbekistan, it was analyzed on the basis of all accumulated statistics on investment transactions and their management. It also provides insights into what investment transactions are and how an improved banking system is created.

Keywords: *investment, investment operations, digital banking, digital innovation, mobile app, traditional banking, communication centers, online credit, online savings, emissions, lombard loans, transformation.*

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni imzolangan, bank tizimiga chakana bank xizmatlariga ixtisoslashgan “raqamli” banklar va bank bo‘linmalarini tashkil etish hamda innovatsion bank texnologiyalaridan foydalangan holda mijozlarga xizmat ko‘rsatish sifatini yanada kengaytirish vazifasi yuklatilgan[1]. Bank xizmatlarini modernizatsiyalash va soddalashtirish tizimi mamlakat moliyaviy xizmatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda axborot texnologiyalari, barcha sohalarda bo‘lgani kabi, bank tizimiga ham keng joriy etilgan.

Investitsiyalash deganda odatda pullarni ularni qiymatining oshishi yoki ma’lum miqdorda daromad keltirishi maqsadida u yoki bu moliyaviy vositalarga kiritish jaroyoniga aytiladi. Investitsion operatsiyalar-bu banklar mablag‘larini qimmatli qog‘ozlarga kiritish hisoblanib, banklarning ma’lum miqdorda daromadlilik va likvidlilikni saqlab turishga asos bo‘ladi.

Respublikamiz tijorat banklarini investitsiya portfelida xorijiy valyutalarda emissiya qilingan qimmatli qog'ozlar mavjud emas. Demak, banklarni investitsiya portfeli milliy valyuta-so'mda emissiya qilingan qimmatli qog'ozlardan iborat. Bu esa, respublikamiz tijorat banklarini investitsiya portfelini moliyaviy risklarga ta'sirchanligini oshiradi.

Tijorat banklari birlamchi bozordagi operatsiyalar, xususan, aksiyalar bozoridagi xizmatlar (emissiya qilish va joylashtirish, tadqiqot, homiylik, listingga kiritilgandan keyingi ko'mak), qarz majburiyatlari bozoridagi xizmatlar (emissiya qilish va joylashtirish, sekyuritizatsiyalash, tadqiqot va boshqalar)ni o'z ichiga olsa, ikkilamchi bozorda esa aksiyalar bozoridagi xizmatlar (sotish, diling, brokerlik, market-meyking, aktivlarni boshqarish), qarz majburiyatlari bozoridagi xizmatlar (sotish, diling, brokerlik, market-meyking, aktivlarni boshqarish) kabi operatsiyalarni qamrab oladi. Bu jarayonlarni amalga oshirishda investitsion jarayonlarning katta ahamiyati bor.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Turli iqtisodiy adabiyotlarda "investitsiya faoliyati" tushunchasi mazmunmohiyatiga turlicha ta'riflar berilgan. Ularni chuqur va keng tadqiq etgan holda, muallifning fikricha, investitsiya faoliyati mazmuniga berilgan quyidagi ta'riflarga alohida to'xtalib o'tish lozim. Iqtisodchi olim A.S.Neshitoyning fikricha, "Investitsion faoliyat daromad olish va foydali samaraga erishish maqsadida mablag'larni joylashtirish (investitsiyalash) va amaliy harakatlarni amalga oshirishdir"[2]. A.A.Gontarning ta'kidlashicha, "Investitsiya-iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida o'z mamlakatida yoki chet ellarda turli tarmoqlarga, ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarga, innovatsiya, tadbirkorlik loyihalariga uzoq, muddatli kapital kiritish (qo'yish). Pulning vaqt (zamon)ga bog'liq qiymati nazariyasiga ko'ra, investitsiya kelajakda naf olish maqsadida mablag'lar qo'yishdir. Investitsiya kapitalni muayyan muddatga bog'lashni yoki band qilishni bildiradi."[3].

Ushbu atamaga keng ta'rif berilsa, "investitsiya faoliyati – mablag'larni investitsiyalash ob'ektlariga daromad (samara) olish maqsadida kiritish bilan bog'liq faoliyat" sifatida tushuniladi. L.L.Igonina investitsiya faoliyati mazmuniga bergan ta'rifini Rossiya Federatsiyasi qonunchiligida ushbu atamaga bergan ta'rifga o'xshash mazmunga egaligini qayd etadi, ya'ni ushbu mamlakat qonunchiligiga ko'ra: "Investitsiya faoliyati – foyda olish va (yoki) boshqa foydali samaraga erishish maqsadida investitsiyalarni kiritish va amaliy harakatlarni amalga oshirishdir"[4].

O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi qonunida: "Investitsiya faoliyati – investitsiya faoliyati sub'ektlarining investitsiyalarni amalga oshirish bilan bog'liq harakatlari majmui"[5] sifatida ifodalanadi.

NATIJALAR

Investitsion operatsiyalar bu-banklar mablag'larini qimmatli qog'ozlarga kiritish hisoblanib, banklarning ma'lum miqdorda daromadlilik va likvidlilikni saqlab turishga asos bo'ladigan jarayon hisoblanadi.

Tijorat banki investor sifatida qimmatli qog'ozlarni sotib oladi. Bank qimmatli qog'ozlarni ikki maqsadda sotib oladi:

1. Likvidlilikini ta'minlash maqsadida;
2. Daromad olish maqsadida.

Tijorat banklari o'z mablag'larini qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilishdan maqsadlari bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

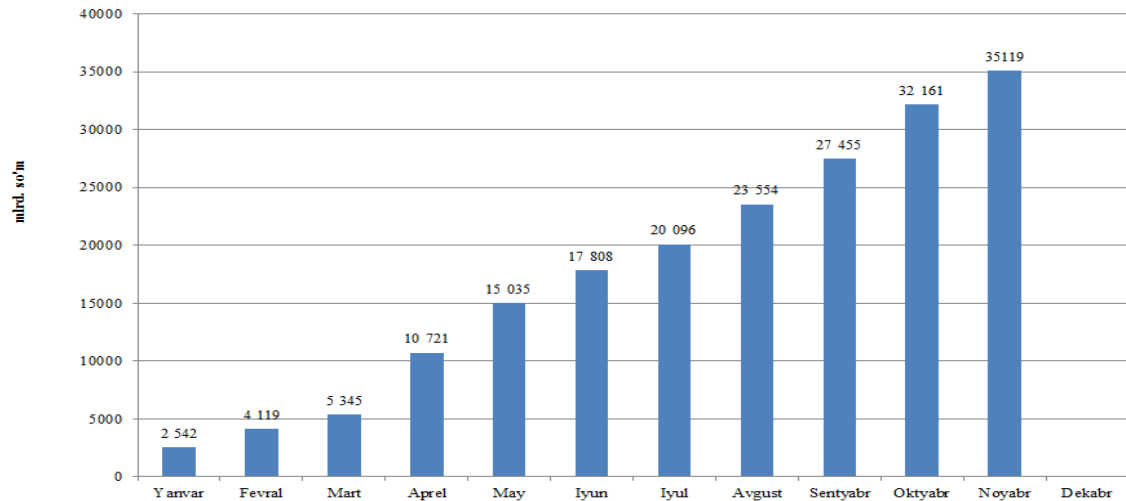
1. Foiz ko'rinishida qo'shimcha daromad olish;
2. Kapitalni saqlash va uning asosidagi qimmatli qog'ozlarning kurs qiymatini ortishi hisobiga kapitalni oshirish;
3. Qimmatli qog'ozlar bo'yicha risklarni pasaytirish.

Investitsiya faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish, birinchidan, cheklangan resurslardan samarali foydalangan holda investitsiyalar dinamikasini ta'minlash, ikkinchidan, pul mablag'lari tarkibi va soliq imtiyozlaridan unumli foydalanish hisobiga risk va xarajatlarni kamaytirishga asoslanishi lozim. Bu tamoyilning samarali ishlashini ta'minlash davlat tomonidan investitsiya faoliyatini amalga oshirish va rivojlantirish uchun qulay tizim tashkil etishni talab etadi. Bundan kelib chiqib tijorat banklari investitsion operatsiyalarini boshqarishning bir qator prinsiplari mavjud (1-rasm).

1-rasm. Tijorat banklari investitsion operatsiyalarini boshqarishning prinsiplari

Iqtisodiyotimizni modernizatsiyalash, texnik va texnologik yangilash, uning raqobatdoshligini keskin oshirish, eksport salohiyatini yuksaltirish, innovatsion va energiyani tejaydigan texnologiyalarga asoslangan yangi ishlab chiqarishlarni tashkil etish, jahon bozorida talab mavjud bo'lgan yangi turdagi tovarlar ishlab chiqarishni o'zlashtirish va shu orqali mamlakatimizning moliyaviy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda bank tizimi tomonidan olib borilayotgan investitsion siyosat o'z samarasini bermoqda. Oxirgi yillarda tijorat banklari tomonidan ajratilgan investitsion kreditlar ortib bormoqda (1-diagramma)[6].

1-diagramma. Tijorat banklari tomonidan ajratilgan investitsion kreditlar (2018-yilning 1-dekabr holati bo‘yicha, mlrd so‘m)

Ishlab chiqarishni modernizatsiyalash, texnik va texnologik yangilash, zamonaviy texnologiya asosida raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishni tashkil etish maqsadlariga tijorat banklari tomonidan 2018 yilning 1 dekabr holatiga 35,1 trln. so‘m yoki 2017 yilning shu davriga nisbatan 2,4 barobarga ko‘p investitsion kreditlar ajratildi.

MUHOKAMA

Mamlakatimiz banklarida hamon qisqa muddatli manbalarni qisqa muddatli aktivga yo‘naltirish ko‘lami kattaligicha to‘g‘ri kelmoqda. Shunday ekan, tijorat banklarining uzoq muddatli aktivlarga qo‘yilma qilish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Hozirgi kunda respublikamiz banklarining fond bozoridagi operatsiyalari ko‘lami kichikligicha qolmoqda. Bu miqyosni tubdan qayta ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq. Tijorat banklari likvidlilikni samarali boshqarish, investitsion portfel tarkibini oqilona shakllantirish yo‘lidagi ayrim to‘siqlarni bartaraf etish davr talabidir.

Mamlakat investitsiya jozibadorligining xalqaro moliya institutlari tomonidan baholanib, davlatlar reytingining davriy ravishda e'lon qilinib, borilishi xorijiy investorlarning investitsiya qarorlari uchun muhim ahamiyatga egadir. Mamlakatimizda sohalar va hududlar investitsiya jozibadorligini baholash tizimini takomillashtirish maqsadida uni ifodalovchi ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish asoslangan va ushbu ko'rsatkichlarni hisoblash yo'llari ishlab chiqildi.

Bir so'z bilan aytganda, tijorat banklarining o'zgarishi va innovatsion raqamli bank tizimiga o'tish butun dunyo bo'ylab yangi axborot texnologiyalarining rivojlanishi va faol tarqalishiga javob bo'lib, raqamli texnologiyalar nafaqat mahsulotlar, balki kompaniyalarning ish sifati va daromadini yaxshilaydi.

XULOSA

O'zbekiston tijorat banklari amaliyotida investitsion operatsiyalar va ularni boshqarish haqidagi barcha to'plangan statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, investitsion operatsiyalar nima va takomillashtirilgan bank tizimi qanday yaratilganligi haqida tushunchalar berilgan. Banklar kreditlar, to'lovlar, qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalar bo'yicha vositachilik qiladilar. Vositachilik mezoni bitimning ikkala tomoni uchun ham rentabellikdir. Shu bilan birga, qarzga berilgan va olingan mablag'lar uchun to'lov qarz mablag'larining talab va taklifi ta'siri ostida shakllanadi.

Bunda banklarning investitsiyaviy faoliyati ustuvor ravishda tarmoqlarni rivojlantirish, mahalliyashtirish va hududlarni rivojlantirish dasturlariga kiritilgan loyihalarni o'z vaqtida va to'liq moliyalashtirishni ta'minlashga qaratilmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 09.01.2018 yildagi PF-5296-son.
2. Нешитой А.С. Инвестиции. Учебник. – М.: Дашков и К, 2007. – С. 15.
3. Гонтарь, А.А., Сазонов, С.П. Экономические методы обеспечения информационной безопасности кредитной организации // Управление экономическими системами: электрон. науч. журнал. - 2016. - № 9. – С.-11
4. Федеральный Закон «Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений» от 25 февраля 1999 года, №39-ФЗ, 1-статья.
5. O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi qonuni, 2019 yil 25 dekabr, 3-modda. // www.lex.uz.
6. <https://cbu.uz/uz/statistics/financing/72798/-internet> resurs.